

ביאורים

החומר והצורה הם יסודות שהמהר"ל עוסק בהם רבות. כשם שהמטבע עשוי מחומר (כסף, נחושת וכדומה) ועל גביו צורה מוטבעת שמשווה לו את ערכו, כך גם העולם מורכב מחומר טבעי ועל גביו צורה שנותנת משמעות ושווי לחומר. מתבאר מכאן שכך גם לשבעים אומות העולם יש חומר וצורה. לכל אומה יש את אנשיה ואת שאר המרכיבים הלאומיים שלה, אך מה שנותן לה קיום זו הבשורה שאותה הם נושאים.

"ידע תדע פי גר יהיה זרעך פארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" [בראשית טו, ג]. בברית בין הבתרים נמצא שורש כל עניין שעבוד ישראל במצרים, ומפסוק זה נלמד שיש תפקיד לשעבוד ולעינוי כחלק מיצירת עם ישראל. שהרי בברית זו הודיע הקב"ה לאברהם על גלות מצרים, מה שאומר שאין חטא הגורם לגלות זו, אלא כך לכתחילה נברא עם ישראל. המהר"ל מלמד שבמצרים היו שני תהליכים: שעבוד ועינוי. השעבוד הוא ביחס לצד הלאומי והחומרי של ישראל, והעינוי הוא ביחס לצד האלוהי של ישראל. שני החלקים של עם ישראל, החומר והצורה, נתקלו בשני צדדים מקבילים מצריים: חיי החומר של המצרים, שהובילו לשעבוד מדיני וכלכלי של עם ישראל, והצורה המצרית, המהלך התרבותי שלהם, שהתנגד לעם ישראל והביא אותם לענות את עם ישראל.

כאשר חותכים בבשר המת אין הוא מרגיש צער או קושי, כל הצער והכאב נובע דווקא ממקור חי. כך גם כאשר לעם ישראל יש תחושת שעבוד: מכאן בדיוק אנו למדים את ההיפך - העבדות לא מתאימה לנו. השעבוד של ישראל יוצר תחושת לאום נפרד, הרוצה לחיות חיים עצמאיים שלא תחת עם אחר. העינוי אינו עוד תחום שבו הציקו לנו, אלא שאותו שעבוד במצרים יצר גם תחושת עינוי. וזאת משום שהבשורה של עם אלוהי אברהם לא מופיעה ולא יוצאת לאור. תחושה זו עוררה בנו את הרצון לשוב לצו האלוהי - צורתנו הלאומית. לכן נאמר "וכאשר יענו אתו פן ירבה וכן יפרץ" - דווקא העינוי והעוני מעוררים את הרצון להיות נס ודגל לכל העמים.

הרחבות

• אלימות בין עמים נובעת מדחף רוחני

ומצד הצורה, רצה לומר, מה שהיו עם מיחד, עם ישראל, עם אלהי אברהם בפרט, ומזה הצד יבא להם הענוי. המהר"ל מבחין כאן בשתי רמות של מאבק מצרים בישראל - מצד החומר ומצד הצורה. גם המאבק מצד הצורה לא קיבל ביטוי רוחני אלא ביטוי מעשי, באמצעות תוספת העינוי שעינו המצרים את ישראל. העינוי מבטא את הצורך להתנגד לישראל, לא לתכלית מסוימת - שהרי הם כבר משועבדים להם - אלא מתוך דחף רוחני.

בספר 'אורות' כותב הרב קוק: "כל העמים מתפתחים ויוצאים אל הפועל על ידי תנועותיהם הטבעיות. המלחמות מעמיקות את הערך המיוחד של כל עם, עד שמתבלטת צורתו ויוצאת אל הפועל בהגמרה בכל פרטי עמקיה" [אורות המלחמה ו]. גם במלחמות קשות בין עמים ישנו דחף רוחני של התנגדות העמים אחד לשני, הנובע מכך שכל עם הוא מיוחד. המלחמה מוציאה לפועל את התכונות המיוחדות של העמים, וזה משפיע באופן טבעי ורוחני על האנושות בכללה.

חז"ל דורשים שבשעה שנטה משה את ידו על ים סוף "כל המים שהיו בכל המעיינות ובבורות ובכל מקום נבקעו וכן בשעה שחזרו חזרו כל המים" [בראשית רבה שמות ו]. המאבק בין ישראל למצרים עשה רושם מעבר לגבולות מצרים, וככל מלחמה, היה לדבר השפעה על העולם כולו. רבי שמואל בורנשטיין מוסיף כי כוונת המדרש לומר שהכוחות הרוחניים באנושות כולה נכנעו לפני ישראל [שם משמואל, פסח תרע"ז].

וכאשר תדקדק להבין עוד תדע, כי היו מצרים גוברים על ישראל מצד עקר יצירתם שעליה נקראו בשם ישראל, וגם גוברים עליהם בצד אשר הם עם, ודבר זה במדרגת החמור. כי לכל אמה יש שני בחינות: האחד מצד שהם עם בלבד, וזה במדרגת החמור, והשני מצד שהם עם מיחד, והוא במדרגת הצורה. ואלו שני כתובים מורים לה דבר זה. ומצד כל אחד משני דברים אלו: מצד הצורה ומצד החמור היו גוברים עליהם בענין מיחד. כי מה שמוכן לו הצורה, אינו מוכן לו החמור, ומה שמוכן לו החלק החמרי, אינו מוכן לו הצורה. פי יגיע לחמור דבר מצד שפלותו, דהינו שהיו תחת רשותם משעבדים לעבודתם, ויגיע לצורה דבר מצד חשיבותם, כי מצד חשיבותם יגיע להם קנאה והתנגדות והתגברות. וכאשר היו ישראל במצרים היו תחת רשותם, והיו עבדים למצרים, זהו דבר אחד. והיו מוסיפין עליהם ענוי, זה ענין שני. הנה העבדות, מה שהם תחת רשותם, בא להם מצד החמרי שבהם, אשר החמור הוא עבד תמיד והוא תחת רשות אחר. ומצד הצורה, רצה לומר, מה שהיו עם מיחד, עם ישראל, עם אלהי אברהם בפרט, ומזה הצד יבא להם הענוי אשר היו גוברים עליהם מצרים בענוי, כי הצורות גוברות זו על זו מתנגדות זו אל זו. ולכך נאמר לאברהם בברית בין הבתרים (בראשית טו, ג): ידע תדע פי גר יהיה זרעך, ועבדום וענו אתם, הזכיר שני דברים: עבודה וענוי. מצד ענין החמור שבהן, ראויים להיות עבדים, והיו תחת רשות אחר והם עבדים להם, ומצד ענין הצורה, היו מצרים גוברים עליהם ומשעבדים אותם בענוי. נמצא כי ישראל היו במצרים משעבדים בחלק החמרי ובחלק הצורה.

המצרים גברו על ישראל מצד הצורה ומצד החומר

כשתדקדק בדברי חכמים תדע, כי המצרים גברו על ישראל בשני מישורים: האחד, מצד עיקר יצירתם הרוחנית של ישראל, והשני, מצד היותם עם, היינו מהצד החומרי שלהם. לכל אומה יש שתי בחינות: האחת, עצם היותם עם, והוא הצד החומרי, והשנייה מצד אופייה המיוחד של האומה, כלומר מצד צורתה הרוחנית של האומה. שני הפסוקים: כור הברזל וגוי מקרב גוי מלמדים, שהמצרים גברו על ישראל משתי הבחינות הללו בכל אחת לפי ענינה, כי מה שראוי לצורה אינו ראוי לחומר, ומה שראוי לחומר אינו ראוי לצורה. מצד החומר השפל שעבדו אותם המצרים, והיו עבדות תחת רשותם. ומצד הצורה, שהיא בעלת חשיבות, סבלו מקנאת המצרים ומהתנגדותם. על כן כשהיו ישראל במצרים היו תחת רשות המצרים והיו עבדיהם, זה מצד החומר, ועוד הוסיפו עליהם עינוי, וזה מצד הצורה. כי העבדות, היינו שהם תחת רשות אחרים, באה מהחומר שהוא תמיד כפוף לרשות אחרת ומשועבד. ומצד הצורה, כלומר מצד ייחודם כעם אלוקי אברהם, בא עליהם העינוי, כי צורות העמים מתנגדות זו לזו. לכן נאמר לאברהם בברית בין הבתרים: ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם. הזכירו בפסוק שני דברים: עבודה ועינוי, מצד החומר - עבדות, ומצד הצורה - עינוי. נמצא שישראל היו משועבדים מצד החומר ומצד הצורה.